

BESLUT

2017-09-18

Dnr: 16/03515

SAKEN

Historieätarna, SVT1, 2016-12-19, inslag om RUT; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Inslaget frias. Granskningsnämnden anser att det inte strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

INSLAGET

I det aktuella inslaget gestaltade de två programledarna, A och B, olika roller i samhället i inledningen av 2000-talet. Inslaget inleddes med att A sa följande.

Klassamhället, nej men det är väl avskaffat på den här tiden. Nej då, här är en vit städhjälp som ska städa hemma hos en av sina kunder.

Programledarna spelade upp en scen där A städade hemma hos B. Även en journalist och författare, som i scenen presenterades av B som expert, deltog i inslaget och berättade om skattereformen RUT. Hon berättade bland annat att RUT är en skattesubvention som innebär att en privatperson kan dra av halva priset för en hushållsnära tjänst och att RUT infördes för att stimulera den kvinnodominerade städbranschen. Bland annat sades följande.

(A) – Hur ser min vardag ut som städerska? (Journalisten) – Skatteverket gjorde en koll i branschen för några år sen och då... De lägsta lönerna man fann låg på elva kronor. [...] Ja, det innebär att du måste jaga andra uppdrag och det stimulerar ju också att hoppa in på olika typer av svartjobb där du kan hugga på, till exempel här i städbranschen. Den vita branschen, ja, den växer men den svarta branschen växer i takt med den vita för de är så nära sammankopplade. (B) – Nämen, nu låter du superkritisk. Det finns väl saker med det här systemet som kan fungera? (Journalisten) – Ett syfte med den här reformen var att göra svarta jobb vita. I stället för att du själv anställer [namn på A] och ger henne en hundring i timmen så anlitar du ett företag och så får du halva arbetskostnaden reducerad. Det blir kanske ungefär samma pris för dig fast det är vitt. Så det har ju lett till, i någon mån, att svarta jobb har blivit vita.

ANMÄLNINGARNA

Anmälarna vänder sig särskilt mot den medverkande journalistens beskrivningar av RUT-avdraget och städbranschen och anser att dessa medförde att inslaget blev osakligt och partiskt. Journalisten förde fram direkta sakfel, bland annat gällande uppgiften om att Skatteverket hade gjort en koll i branschen och funnit att de lägsta lönerna i branschen låg på elva kronor och att den ”svarta” marknaden växer i takt med den ”vita”. Uppgiften om elva kronor per timme avser svarta löner och har inget med RUT-avdraget att göra. Enligt Skatteverket ökar RUT-avdraget för varje år och undersökningar visar att den ”svarta” marknaden minskat – alltså tvärt emot vad som förmedlades i inslaget.

Flera anmälare anser därtill att det felaktigt i inslaget insinuerades att de som jobbar inom städbranschen vantrivs och att arbetet är stressigt. En anmälare anser också att uppgifterna som lämnades av journalisten om varför RUT-avdraget införts är felaktiga och anser att reformen infördes för att ge avlastning åt barnfamiljer och kvinnor i vardagen. Anmälaren anser också att det i inslaget påstods att klassamhället består i och med att RUT införts.

Anmälarna anför vidare att Sveriges Television (SVT) inte borde ha låtit journalisten medverka och sprida sina åsikter eftersom hon är en journalist med politisk inriktning och kritiker mot RUT. I inslaget framställdes dessutom hennes uppfattningar som fakta vilket bidrog till att svartmåla och sprida lögnen om branschen.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

SVT anser att inslaget överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför i huvudsak följande.

Syftet med inslaget om RUT och ROT var att som en del av det historiska perspektivet om hur man levde på 2000-talet beröra två av de stora reformerna under 2000-talet och vilken inverkan de kunde ha haft på människors vardag.

För att belysa reformerna och ge det historiska perspektivet lyftes både positiva och negativa konsekvenser av reformerna fram.

Den research redaktionen hade gjort visade att städbranschen var den största delen av hushållstjänstbranschen. Därför valdes den för att illustrera området. Eftersom ett syfte med RUT-avdraget var att ersätta den informella ”svarta” marknaden med en ”vit” marknad belystes perspektivet med de ”svarta” jobben. Det har av naturliga skäl varit svårt att få fram dokumentation kring den ”svarta” ekonomin i branschen och med exakthet kunna göra jämförelser. Eftersom den formella och den informella marknaden är så nära sammanflätade har det i forskning och undersökningar sökts data genom att granska den ”svarta” marknaden genom den ”vita”, i enkäter och intervjuer. Det har stått klart att

städbranschen har vuxit sedan RUT-avdragets införande. Det framkom också att den ”svarta” ekonomin i branschen pågår parallellt med den ”vita” till exempel i företag som både agerar ”vitt” och ”svart” och att den ”svarta” marknaden tycks följa med till exempel genom att personer extraknacker ”svart”.

Valet att intervjua journalisten och författaren grundade sig i att hon skrivit en reportagebok där hon följt ett större antal städare som jobbat både ”vitt”, ”grått” (både ”svart” och ”vitt”) och ”svart”. Hon hade genom detta fått inblick både i en vardag och i omständigheter som det är svårt att få tillgång till och även fått inblick i omfattning och tillvägagångssätt i hur de olika formerna samverkat. I hennes bok beskrevs bland annat arbetsförhållanden, hur ”vita” anställningar och ”svarta” löner varvades, om städjobb i bostäder, kontor och i matvarubutiker. Hon hade också utifrån det perspektivet intervjuat forskare och granskat effekterna av RUT-avdraget.

[Journalisten] var en extern medverkande, som medverkade utifrån sin speciella sakkunskap och för vilken kraven på opartiskhet och saklighet tillämpas lägre än för SVT:s reportrar eller programledare. Hennes eventuella politiska hemvist bedömdes inte som relevant för sammanhanget.

Uppgiften om den lägsta timlönen i branschen kom från en intervju i Sveriges Radio med en representant för Skatteverket. Intervjun gjordes i samband med att Skatteverkets undersökning; *En ren städbransch? - kartläggning av städbranschen 2014/2015 med fokus på obeskattad arbetskraft*, publicerades. I ett inslag i intervjun om de mycket låga timlönerna som kunde förekomma i branschen sa representanten bland annat: ”... Och dom som är där jobbar troligtvis för en väldigt låg ersättning. Vi har hört dryga tian upp till en sextio sjuttio kronor.” Reporter: ”Tio kronor i timmen, kan man jobba för i Sverige i dag?” [Representant för Skatteverket]: ”Ja dryga tio kronor har vi hört. Elva kronor är det lägsta vi har hört...”.

I inslaget i *Historieätarna* framgick det tydligt att det inte var städbranschen som helhet som avsågs när det gällde exemplet med den lägsta timlönen. Det var inte heller ett exempel på något som kunde vara en konsekvens av RUT-avdraget. Exemplet var talande för att den lägsta kända timlönen var så extremt låg. I det som följde beskrevs att låga ersättningar i branschen resulterade i att vissa kombinerar ”svarta” och ”vita” anställningar.

I intervjun sa journalisten att RUT-reformen ”lett till i någon mån att svarta jobb har blivit vita” och att ”den vita branschen ja den växer men den svarta branschen växer i takt med den vita för de är så nära sammankopplade.” Såvitt SVT kan se avses här att båda marknaderna är så tätt sammanlänkade att de inte helt går att separera. SVT anser att det är klart för publiken att en sådan uppskattning inte kan vara exakt eftersom det handlar om ”svart” ekonomi. Forskning har dock visat att marknaderna är sammanlänkade och att bolag och personer som arbetat ”svart” fortsatt konkurrerar med de bolag som agerar på

den formella marknaden. Den visar också att hushållstjänstmarknaden segmenteras, snarare än att en ”vit” (formell) marknad ersätter en ”svart” (informell) marknad. Forskare poängterar att diskussionen om separata ”svarta” och ”vita” hushållstjänstmarknader bortser från att dessa delar ofta inte går att särskilja i verkligheten eftersom de delvis samverkar via aktörers strategier, praktiker och mellanhänder.

SVT tolkar inte journalistens formulering så att hon slog fast att den ”svarta” marknaden blivit större på grund av RUT-avdraget. Hon framhöll att avdraget resulterat i att fler ”vita” jobb skapats. Även om hon också bedömde att den ”svarta” marknaden växt jämte den ”vita”, preciserades inte hur mycket.

AKTUELL BESTÄMMELSE

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet). Kraven på opartiskhet och saklighet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Med hänsyn till den vidsträckta yttrandefriheten kan kraven ställas lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra så kallade tillfälliga medverkande.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden övervakar om program som har sänts i tv eller radio står i överensstämmelse med radio- och tv-lagen och de programrelaterade villkor som kan gälla för tjänsterna. De bestämmelser som nämnden tillämpar innebär ingen reglering av vilka personer som får medverka i ett program.

Nämnden konstaterar att den tillfälligt medverkande journalisten och författaren var inbjuden i egenskap av expert. Hennes uttalanden medför inte att SVT har agerat i strid med kravet på opartiskhet. Nämnden anser inte heller att expertens kritiserade beskrivningar av bland annat RUT-avdraget, städbranschen och olika marknader innebär att inslaget strider mot kravet på saklighet.

Vad anmälarna i övrigt anfört medför enligt nämndens bedömning inte heller att inslaget strider mot dessa krav.

Detta beslut har fattats av Henrik Jermsten, Jan Holmberg, Clas Barkman, Berivan Yildiz, Staffan Dopping och Malin Bergström efter föredragning av Cecilia Smitt Meyer.

På granskningsnämndens vägnar

Henrik Jermsten

Cecilia Smitt Meyer

Originalhandlingen med namnunderskrifter förvaras hos myndigheten.